Opponensi vélemény

Vámos Péter *Magyar-kínai kapcsolatok, 1949-1989*

című doktori dolgozatáról

Vámos Péter a magyar Kína-kutatás itthon és külföldön is ismert és elismert alakja, aki a Kína-kutatók első nemzedékét követő generáció tagjaként folytatja és tovább viszi a magyar-kínai kapcsolatok (a Magyar Népköztársaság és a Kínai Népköztársaság kapcsolatainak) - elsősorban történeti szempontú - vizsgálatát. Doktori értekezése – *Magyar-kínai kapcsolatok 1949-1989* - immár évtizedekben mérhető munkásság, sokéves levéltári kutatások eredménye, letisztult, a legapróbb részleteket is alaposan feldolgozó munka. A disszertációt a l'Harmattan Kiadó jelentette meg 2020-ban (https://harmattan.hu/magyarkinai-kapcsolatok-2421) .

Általános megjegyzések

A disszertáció, még történészi szemmel is, hatalmas munka, mintegy 850 oldalon. Első fele, 180 oldal terjedelemben, a magyar-kínai kapcsolatok negyven évének áttekintése, összegzése és elemzése, míg a második, lényegesen nagyobb rész a vonatkozó dokumentumokat tartalmazza 1945. május 31-től 1989. december 15-ig.

Egy bilaterális kapcsolat múltjának, egy múltbeli szakaszának elemzése mindig nagy kihívás, hiszen nem önmagában létezik. A magyar kínai kapcsolatok, különösen a megjelölt negyven évben, pedig többszörös kihívást jelent. Egyrészt, a háttérben figyelemmel kell lenni a hidegháború legkeményebb korszakából a közép-európai rendszerváltásokig vezető átalakulási folyamatra. Másrészt, a szovjet-kínai, a szocialista/kommunista ideológiai környezet és viszony változásaira. Harmadrészt, Magyarország, illetve Kína helyének és szerepének átalakulására, beleértve külső környezetét és belső reformjait. Mindezen többrétű viszonyrendszerben kell a szerzőnek leírnia, követnie, összegeznie és elemeznie Magyarország és Kína kapcsolatait. A szerző mindezek tudatában biztos kézzel, jól felépített szerkezetben vezeti végig az olvasót, méghozzá oly módon, hogy a szálak összefonódása természetesnek hat, egyik dimenzió sem megy a másik rovására, és közben a fókuszban végig a magyar-kínai kapcsolatok állnak. Az egyéb „háttér" valóban háttérként működik, és alátámasztja a története és az elemzést.

A magyar-kínai kapcsolatok ismertetését és elemzését Vámos Péter egy logikusan felállított és megindokolt történeti tengely mentén végezte el. Az időtávot a Kínai Népköztársaság

megalakulása, illetve a diplomáciai kapcsolatok felvétele, valamint a magyarországi (közép-európai) rendszerváltások között állapította meg. Ezt a négy évtizedet négy – nagyjából tízéves – időszakra bontotta fel: „A testvéri barátság évtizedét (1949–1959) a szakításhoz vezető viták évei követték (1960–1969).” Az 1970-es éveket a lassú közeledés jellemezte, míg az 1980-as években, a kínai reform és nyitás politikájának meghirdetését követően, de különösen az 1980-as évek második felében a szovjet-kínai viszony normalizálódásának keretében a magyar-kínai viszony is rendeződött. Az első szakaszon belül egy újabb osztást jelent az 1956-os forradalom, így ezt a szakaszt a szerző két fejezetben tárgyalja. Míg az utolsó időszakot szintén két fejezetben foglalja össze és elemzi: 1983-1988 között a kapcsolatok rendeződését követhetjük figyelemmel, míg az utolsó fejezet az azonos társadalmi rendszeren alapuló együttműködés vége, 1989 címet viseli.

Érdekesség, hogy bár az 1956-os magyarországi forradalom maga is mérföldkövet jelentett a magyar-kínai kapcsolatokban, a szerző doktori értekezésében ennek – saját bevallása szerint - viszonylag rövidebb teret engedett, tekintettel arra, hogy erről korábban már több helyen is publikált (ld. a szerző irodalomjegyzékét).

Hasonlóképpen fontos a közelmúlt magyar történetének, történelmének másik nagy vízválasztója, az 1989-es rendszerváltás. Ennek a kínai percepciója ugyan érdemben nem okozott azonnali változást, azonban a nagyjából azonos időben történő két meghatározó momentum a kínai oldalon, hozzájárult a magyar-kínai kapcsolatok új szakaszba lépéséhez: a Tienanmen téri tüntetések leverése, illetve a Tajvannal kialakított kapcsolat.

Az ideológiai, politikai és történeti események sorát a szerző időről időre kiegészíti a gazdasági és kulturális kapcsolatok eseményeivel. Különösen érdekes – ebben az igencsak ideologizált környezetben – az oktatási kapcsolatok megjelenítése, az oktató- és diákcsere adatainak bemutatása. (A bíráló szempontjából külön érdekes a Külügyi Intézet és kutatóinak szerepe a magyar-kínai kapcsolatokban.)

Módszertani és tudományterületi megjegyzések

A disszertáció módszertani megközelítésének alapja a történettudomány. A szerző elsősorban magyar levéltári forrásokból dolgozott, azonban, amint a szövegből több helyen is kiderül, más levéltárakban is végzett kutatásokat, jelesül a volt szocialista országokban. Mint ő is megemlíti, bármely kétoldalú kapcsolat levéltári kutatása mindkét fél levéltári anyagainak feldolgozását jelenti. Azonban, mint az előszóban részletes magyarázatot kapunk, a kínai levéltári források csak nagyon korlátozott mértékben, időben – és gyakran „szelektívan” – hozzáférhetők. Vámos Péternek a kínai levéltári anyagok közlésében is komoly korábbi munkássága van: egyrészt nemzetközi projektekben, másrészt saját kutatómunka során. 2008-ban az MTA Történettudományi Intézete jelentette meg a Kína mellettünk? Kínai külügyi iratok Magyarországról, 1956 című kötetet, melyben a titkosítás alól feloldott és 2006-ban kutathatóvá tett iratokat közölte.

A történettudomány mellett a disszertáció relevanciája az ennél sokkal „fiatalabb” nemzetközi kapcsolatok tudományterület számára is igen jelentős, amennyiben a munka a történettudomány eszközeivel, a dokumentumok közlésével és a magyar-kínai kapcsolatok hátterét alkotó folyamatok elemzésével jelentős mértékben hozzájárul a mai Kína, kínai kül- és biztonságpolitika alapjainak, stratégiai koncepcióinak megértéséhez.

A teljesség igénye nélkül, ide tartozik például annak az ideológiai, politikai és diplomáciai folyamatnak a feltárása, melynek eredményeként a mai Kína nem köt szövetségeket. A mai nemzetközi rendszer egyik legtöbbet vitatott kérdése, hogy Kína milyen szerepet kíván betölteni a nemzetközi rendszerben, együttműködik-e vagy konfrontálódik-e az Egyesült Államokkal és/vagy Oroszországgal. Az Övezet-Út Kezdeményezés (Belt and Road Initiative, BRI) „mindössze” gazdasági dimenzióval bír-e, avagy egyéb szándékok is állnak a háttérben, és mindezek érdekében Kína köt-e szövetségeket. Az európai/nyugati szemmel logikusnak tűnő következtetéseket azonban rendre felülírják, de legalábbis megkérdőjelezik többek között a BRI mentén és kapcsán kötött megállapodások. Csak a Közel-Keleten Kína kapcsolatai különböző fokú és tartamú „partnerségeken” alapszik. Mindezek megértéséhez a disszertációban feltárt dokumentumok és azok elemzése biztos pontot nyújt. Pl. a szerző a 139. oldalon idézi Hu Jao-pang főtitkár beszédét, mely szerint „Kína ezentúl „nem fog csatlakozni egyetlen nagyhatalomhoz vagy hatalmi csoporthoz sem”. A dolgozat ilyen és ehhez hasonló megállapításai, szövegközlései és következtetései különösen fontosak akkor, amikor Kínának, mint a G-2 egyikének, az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjának, stb. politikáját és esetleges szándékait próbálják az elemzők megérteni és feltárni, esetleg forgatókönyveket megfogalmazni a jövőre nézve.

Szerkezeti és formai megjegyzések

A 183-790. oldalon közölt 180 dokumentum formailag idézi az eredeti forrásokat, pontosan megjelölve a címet, a témát, az időpontot, a szerzőt, stb. A dokumentumok a disszertáció által követett kronológiának és fejezeteknek megfelelően vannak sorba rendezve.

A levéltári anyagot egy tételes kronológia követi, mely 1949-1989 között minden kétoldalú eseményt, látogatást rögzít.

A disszertáció hasznos részét képezi az Életrajzok című rész (815-848. oldal), mely a magyar-kínai kapcsolatok feldolgozott időszakában a disszertációban előforduló nevekhez fűz rövid magyarázatot.

A disszertációt végül egy névmutató zárja, ami tekintettel az igen nagy terjedelemre, megkönnyíti az eligazodást.

Bármely nem latin betűkkel írt nyelven közölt forrás, fordítások esetén a nevek átírása különleges kihívás elé állítja a szerzőt. Annál is inkább, mert ezen nyelvek beszélői gyakran maguk is átírják saját nevüket valamely latin betűvel író világnyelvre, elsősorban angolra,

olykor franciára. Az átírás nehézségeihez hozzátesz jelen esetben a kínai nevek magyar kiejtés szerinti átírása. Ráadásul a „kötetben szereplő dokumentumok készítői nem használtak egységes átírást. Vagy hallás után, a magyar kiejtésnek megfelelően írták le a kínai neveket és szavakat, vagy az orosz átírást magyarították, vagy több-kevesebb pontossággal átvették a hivatalos kínai átírást.” Vámos Péter különös gondot fordított arra, hogy a kínai nevek átírása „az egységesség és olvashatóság szempontjait figyelembe véve … a kínai nevek és szavak az ún. népszerű magyar átírásban szerepelnek.”

A levéltári anyagok, dokumentumok mellett a szerző széles körű szakirodalmat használ fel, forráskezelése korrekt, megfelel egy tudományos munkával kapcsolatos elvárásoknak. Érdemének tartom, hogy stílusa nemcsak a kérdéskörrel foglalkozó szakértők, hanem az átlag olvasó számára is közérthető, olvasmányos.

Összegzés

Összegzésként megállapítható, hogy Vámos Péter *Magyar-kínai kapcsolatok 1949-1989* című akadémiai doktori értekezése - mindezek alapján - megfelel a doktori cím elnyeréséhez szükséges feltételeknek. A levéltári dokumentumok megszerzése, összerendezése, továbbá a dokumentumok alapján a magyar-kínai kapcsolatok elemzése eredeti és új tudományos eredményeket tartalmaz.

Ezért javaslom és támogatom az értekezés nyilvános vitára bocsátását és a jelölt számára az *MTA doktora* cím odaítélését.

Budapest, 2022. június 15.

Nagyné Rózsa Erzsébet DSc

egyetemi tanár